

*FELSEFE GRUBU ÖĞRETMENLİĞİ VE DİĞER ANABİLİM
DALLARINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK
TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ*

Yrd. Doç. Dr. Adnan ÖMERUSTAOĞLU

Atatürk Üniversitesi
Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
Felsefe Grubu Öğretmenliği

ÖZET

Bu çalışmada Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinin on beş anabilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutumları çeşitli değişkenler açısından araştırılmıştır. Ayrıca felsefe grubu öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin demokratik tutumlarının gelişimi izlenmiştir. Çalışmada üç önemli bulguya ulaşılmıştır. Bunlar; öğrenciler arasında, cinsiyetlerine, ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir demokratik tutum farklılığı bulunamamış, değişik anabilim dallarında öğrenim gören öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmuş ve felsefe grubu anabilim dalındaki öğrencilerin öğrenim süresince demokratik tutumlarının geliştiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Eğitim, Demokratik Tutumlar, Felsefe

ABSTRACT

In this study, it is investigated to the democratic attitudes of the student teachers of fifteen main departments of Kazım Karabekir Educational Faculty from the aspects of different variations. It is also observed the development of the democratic attitudes of the students of the Philosophy Department. Three important findings were obtained in the study. These are; no significant democratic difference in attitude was found among students regarding sex, social-economic level of their families and significant differences were found among democratic attitudes of students studying in different departments and democratic attitudes of students in philosophy department develop during their study.

Key Words: *Democratic Education, Democratic Attitudes, Philosophy.*

Giriş

Demokrasi bir yaşam biçimidir ve ancak yaşanarak öğrenilir. Bu yaşantı önce ailede başlar. Ailede karar almada bireylerin katılımı, paylaşım, serbest tartışma ortamı, açık olma, tarafsız olarak değerlendirmelerde bulunabilme, adaletli olabilme gibi yaşanarak, gözlemlenerek kazanılacak değerlere sahip olunmalıdır. Bu durum Birleşmiş Milletlerin “Basic Facts About the United Nations” adlı eserde şöyle belirtilmektedir: “Aile kavramı, sosyal hayat için bir temeldir ve aileler de evrensel bir fenomendir. Modern çoğulcu dünyada aile, insan ilişkilerinin biçimini belirlemede en eski ve en etkili bir kurumdur”¹. Demokratik bilincin ve davranışın kazanılacağı ikinci kurum ise okuldur. Okulda bu özellikleri kazandıracak okul yönetimi ve daha da belirleyici olan sınıf yöneticisi öğretmenlerdir. Richardson, okulu ve sınıfı insan hakları ve demokrasi eğitiminin ilk adımı olarak görür. Okul ve sınıf ortamını etkileyen faktörleri ortaya koyar. Ve bu faktörler teorik bilgilerden çok sınıf içi uygulamalardır². Yapılan bir çok araştırmada görülmektedir ki öğretmenlerin ve ailelerin çeşitli özellikleri öğrencinin belirli tavır ve davranışları kazanmalarını etkilemektedir.

Öğrencilere eleştirel bir bakış açısı kazandırılması ve problem çözümede başarılı olmasında öğretmen tutumlarının belirleyici bir rolü vardır³. Yine demokratik davranışların bireye kazandırılmasında ailenin önemi bellidir^{4,5}. Ayrıca branşlara göre öğretmenlerin demokratik tutum puanları arasında fark olduğu görülmektedir⁶. Bazı araştırmalarda cinsiyete göre öğretmenlerin tutum ve davranışları arasında fark bulunurken bazılarında bulunamamıştır^{7,8,9}.

Eğitim kurumları ve ortamı demokrasinin yerleşip yayılmasında bireylerin onu bir yaşam biçimi haline getirmesinde çok önemli role sahiptir. Bu bağlamda Bolay eğer eğitimde demokratik ortam sağlanamazsa hak ve hürriyetlerine sahip insanlar yerine mutlak itaatkar insanların yetişeceğini söylemektedir¹⁰. Eğitimin bireyi şekillendirdiği gerçeği herkesin ortak kabulüdür. Dewey de “demokratik bir toplum için sistemli ve dengeli bir eğitimi” gerekli görmektedir. Bunun için de, toplumda “eylem içinde birbirini etkileyen yön ve karşılıklı ilgilerle ilerleme veya yeni uyumlara

yönlendirme”önemlidir demektir¹¹. “Eğitim büyük ölçüde, bireyin kendisi olmayanla, tümel olanla, başkalarıyla paylaşılabilir olanla, ortak olanla karşılaşmasıdır”¹². Bu ötekini tanıma, onunla birlikte olabilmeyi başarmaya yardım eder ki bu da demokrasinin zeminini oluşturur. “Çünkü demokraside tekelciliğin yeri yoktur;her birey ötekine ötekiliğini yaşama hakkı tanyacaktır”¹³. Böyle bir eğitimin gerçekleştiricisinin ancak öğretmen olacağından öncelikle onun demokratik tutum ve davranışlara sahip olması gerekir. Lister gibi pek çok eğitimci demokrasi eğitiminde sürecin içerikten önemli olduğunu vurgular¹⁴. Bir dersin içeriği ne olursa olsun öğretmenin öğrencileri derse katması, onların tartışmalarına imkan sağlaması, onları bir değer olarak görmesi ve dersin işleniş ve sınıf yönetimini buna uygun düzenlemesi durumunda demokrasi eğitimine katkıdan söz edebiliriz.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, demokratik tutum ve davranışların bireylere kazandırılmasında iki önemli kurum olan okul ve ailenin belirleyiciliğinin kabul edilmesinden dolayı hem bir ailenin kurucusu hem de eğitimci olacak öğrencilerin demokratik tutumlarını öğrenebilmek ve eğitim fakültesinin değişik anabilim dallarında öğrenim gören öğrenciler arasında demokratik tutum açısından bir farkın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır

1. Eğitim fakültesinin değişik anabilim dallarında öğrenim gören öğrenciler arasında demokratik tutum yönünden fark var mıdır?
2. Eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında fark var mıdır?
- 3.Eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin babalarının öğrenim durumlarına göre demokratik tutumları arasında fark var mıdır?
4. Eğitim fakültesi som sınıf öğrencilerinin annelerinin öğrenim durumlarına göre demokratik tutumları arasında fark var mıdır?
5. Eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin ailelerinin gelir düzeylerine göre demokratik tutumları arasında fark var mıdır?

Önem

Türkiye 'de öğretmen yetiştiren kurumların en önde gelenlerinden olan K.K.Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerinin çeşitli değişkenler açısından demokratik tutumlarının belirlenmesi ve elde edilen bulgulara göre, bu alanda nelerin yapılabileceği konusunda ilgilileri bilgilendirmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilerin ve onların yetiştirilmesinde görev alan öğretim elemanların demokratik tutum ve davranışları ile yüzleşmeleri yönünden önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

Varsayımlar

1. Demokratik tutum ölçeği eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin demokratik tutumlarını ölçebilecek yeterliliktedir.
2. Eğitim fakültesi öğrencileri demokratik tutum ölçeğini içtenlikle cevaplamışlardır.

Sınırlılıklar

1.Araştırma Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Sonuçlar, benzer özellikler taşıyan üniversite öğrencilerine genellenebilir.

2. Demokratik tutumlar “Demokratik Tutum ölçeği” ile yapılan ölçümlerle sınırlıdır.

Yöntem

Betimsel özellikteki bu araştırmanın evrenini, 2003-2004 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi son sınıfta öğrenim gören 15 anabilim dalı öğrencileri oluşturmaktadır. Ancak felsefe grubu öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilere 1999-2000 öğretim yılında (1. sınıf) da aynı demokratik tutum ölçeği uygulanarak bu grubun demokratik tutum gelişimi izlenmiştir. Örneklem adı geçen anabilim dallarında öğrenim gören son sınıf öğrencilerinden random yoluyla seçilen örnekleme yöntemi ile belirlenen 504 öğretmen adayından oluşmuştur. Örneklem Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Örneklem Dağılımı

Anabilim Dalları	Frekans (f)	Yüzde (%)
1. Ortaöğretim Matematik Öğretmenliği	36	7.1
2. Tarih Öğretmenliği	22	4.4
3. Sınıf Öğretmenliği	45	8.9
4. İlköğretim Matematik Öğretmenliği	47	9.3
5. Coğrafya Öğretmenliği	27	5.4
6. Biyoloji Öğretmenliği	20	4.0
7. Almanca Öğretmenliği	30	6.0
8. Felsefe Grubu Öğretmenliği (2003-2004)	20	4.0
9. Müzik Öğretmenliği	43	8.5
10. Türkçe Öğretmenliği	39	7.7
11. Okul Öncesi Öğretmenliği	41	8.1
12. Fizik Öğretmenliği	31	6.2
13. Kimya Öğretmenliği	35	6.9
14. İngilizce Öğretmenliği	31	6.2
15. Felsefe Grubu Öğretmenliği (1999-2000)	23	4.6
16. Fransızca Öğretmenliği	14	2.8
TOPLAM	504	100.0

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplam aracı olarak Gözütok tarafından Türkiye için uygulanıp geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan “ Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada üç farklı istatistiksel analiz uygulanmıştır. Bunlar;

1. Yüzdellik ve frekans
2. t testi
3. F testi (Tukey testi)

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, öğrencilere uygulanan anketlerden elde edilen bilgi ve bulgular verilmiş ve bunlara bağlı olarak yorumlar yapılmıştır.

Değişik anabilim dallarında öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutum puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Anabilim Dalları Öğrencileri Arasında Demokratik Tutum Yönünden Farkın Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Anabilim Dalları	n	X	SK
1. Ortaöğretim Matematik Öğretmenliği	36	84,6944	3,8308

2. Tarih Öğretmenliği	22	84,9091	4,2640		
3. Sınıf Öğretmenliği	45	85,3111	3,8543		
4. İlköğretim Matematik Öğretmenliği	47	88,7447	5,8883		
5. Coğrafya Öğretmenliği	27	84,2222	3,9059		
6. Biyoloji Öğretmenliği	20	84,2000	5,0534		
7. Almanca Öğretmenliği	30	85,5000	4,1585		
8. Felsefe Grubu Öğretmenliği (2003-2004)	20	87,4000	6,8009		
9. Müzik Öğretmenliği	43	84,1628	5,9878		
10. Türkçe Öğretmenliği	39	84,8718	3,8538		
11. Okul Öncesi Öğretmenliği	41	85,4634	5,5995		
12. Fizik Öğretmenliği	31	84,6129	4,4021		
13. Kimya Öğretmenliği	35	85,4857	4,4811		
14. İngilizce Öğretmenliği	31	84,8710	3,1277		
15. Felsefe Grubu Öğretmenliği (1999-2000)	23	82,6087	6,0132		
16. Fransızca Öğretmenliği	14	86,2143	7,3712		
TOPLAM	504	85,2857	5,0392		
Varyans Analizi	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	982,821	15	65,521	2,712	0,001
Gruplar İçi	11790,036	488	24,160		
Toplam Kareler	12772,857	503			

Tablo 2’de değişik anabilim dallarında öğrenim gören öğrencilerin demokratik tutum yönünden aralarında fark olup olmadığı görülmektedir. Buna göre en yüksek ortalama ilköğretim matematik öğretmenliği (88.7447) ve felsefe grubu öğretmenliği (87.4000) öğrencilerinde görülmekte, en düşük ortalama ise 1,2,5,6,9,10,12,14. gruplarda (yaklaşık 84.0000) çıkmaktadır.

Yapılan Tukey testi sonucunda, ilköğretim matematik öğretmenliği ve felsefe grubu öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin diğer anabilim dallarında öğrenim gören öğrencilerden daha yüksek demokratik tutum puanına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca felsefe grubu öğretmenliği öğrencilerinin demokratik tutum gelişiminin incelenmesinde, 1999-2000 öğretim yılında (1. sınıfa başladıklarında) demokratik tutum puanları 82,6087 iken aynı grubun 2003-2004 öğretim yılında demokratik tutum puanları 87,4000 bulunmuştur. Bu bulgular felsefe grubu öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin demokratik tutumlarının öğrenim sürecinde geliştiğini göstermektedir. Öğrenim sürecindeki bu gelişmenin yeterliliği tartışılabilir.

Ancak demokratik tutum puanlarının yükseldiği görülmektedir. Demokratik tutum puanlarındaki bu yükselişte öğrencilerin ailelerinden ayrılıp arkadaş gruplarıyla ev ve yurt ortamında ortak yaşama alanları oluşturmaları ve bu sayede sosyalleşme düzeylerinin gelişmesinin etkili olduğu söylenebilir. Yine felsefe grubu öğretmenliği anabilim dalı öğretim programının ve öğretim elemanlarının tutum ve davranışlarının belirleyici olduğu da düşünülebilir.

Cinsiyet açısından demokratik tutumların durumu t testi ile incelenmiş olup, bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Anabilim Dalları Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Demokratik Tutum Yönünden Farkın Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Cinsiyet	n	X	SK	t	Önem Düzeyi
Kız	22	85,295	5,213	0,12	0,901 Anlamsız
	7	2	7	4	
Erkek	27	85,239	4,867		
	6	1	0		

Tablo 3 incelendiğinde, kız öğrencilerin ortalama puanı (85.2952) ile erkek öğrencilerin ortalama puanı (85.2391) birbirine yakın görülmektedir. Yapılan t testi sonucunda da öğrencilerin cinsiyetleri açısından demokratik tutum göstermelerinde anlamlı fark bulunamamıştır (0.901).

Bu bulgu, Gözütok’un da “Öğretmenlerin Demokratik Tutumları” isimli araştırmasın da cinsiyetin öğretmenlerin demokratik tutumlarına etki etmediğini gösterdiği sonuçları ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının babalarının öğrenim durumlarına göre demokratik tutum puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Anabilim Dalları Öğrencilerinin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Demokratik Tutum Yönünden Farkın Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Okur-yazarlık Durumları			n	X	SK
1. Okur-Yazar Değil			14	84,5714	3,3904
2. İlkokul Mezunu			217	85,0507	4,7864
3. Ortaokul Mezunu			75	85,0000	4,2042
4. Lise Mezunu			112	86,4732	5,7750
5. Yüksekokul Mezunu			86	84,6977	5,3711
TOPLAM			504	85,2857	5,0392
Varyans Analizi	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	212,927	4	53,232	2,115	0,078 Anlamsız
Gruplar İçi	12559,930	499	25,170		
Toplam Kareler	12772,857	503			

Öğretmen adaylarının babalarının öğrenim durumuna göre demokratik tutum puanları arasındaki farklar varyans analizi ile incelenmiş olup, sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 4’e bakıldığında, babaların öğrenim durumuna göre, ortalama puan 85,2857 olarak görülmektedir. Babaların öğrenim durumları açısından öğretmen adaylarının demokratik tutumları arasında 0.05 önem düzeyine göre bir farkın olmadığı bulunmuştur (0.078). Toplumdaki babalık statüsünün geleneksel niteliğinin eğitim durumuna rağmen çocukların demokratik tutum kazanmalarına etkisinin aynı düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Öğretmen adaylarının annelerinin öğrenim durumlarına göre demokratik tutum puanları arasındaki farklar varyans analizi ile incelenmiş olup Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Anabilim Dalları Öğrencilerinin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Demokratik Tutum Yönünden Farkın Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Okur-yazarlık Durumları			n	X	SK
1. Okur-Yazar Değil			117	85,1709	4,4919
2. İlkokul Mezunu			284	85,6408	4,9916
3. Ortaokul Mezunu			29	83,4138	4,7398
4. Lise Mezunu			36	83,6667	4,8344
5. Yüksekokul Mezunu			34	85,6765	6,8655
TOPLAM			500	85,2620	5,0315
Varyans Analizi	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	238,255	4	59,564	2,379	0,051
Gruplar İçi	12394,423	495	25,039		
Toplam Kareler	12632,678	499			

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının annelerinin öğrenim durumları açısından demokratik tutumları arasında önemli bir fark olmadığını göstermektedir. Bu durumda iki ayrı yorum yapılabilir: ya annelerin eğitim durumları ne olursa olsun çocuğun demokratik tutum kazanmalarında etkileri aynıdır, ya da eğitim kurumlarının demokratik tutumları çocuklara kazandırma konusunda anneleri etkilemesi söz konusu değildir. Ayrıca araştırmanın direk konusu olmamakla beraber çok daha önemli olan bulgu ankete cevap veren öğrencilerden 117 sinin annesinin okur-yazar olmaması (%23.4), 284 annenin ise sadece ilkokul mezunu olması (%56.8) bilgi çağında üzerinde düşünülmesi ve önemle durulması gereken bir husustur.

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine göre demokratik tutum puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Anabilim Dalları Öğrencilerinin Gelir Düzeylerine Göre Demokratik Tutum Yönünden Farkın Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Gelir Düzeyleri (Aylık)			N	X	SK
1. 0-300 milyon arası			256	85,3125	4,8978
2. 301-600 milyon arası			163	85,1656	4,8740
3. 601-1.500 milyon arası			59	85,2881	5,2393
3. 1.501 ve yukarısı			26	85,7692	6,9473
TOPLAM			504	85,2857	5,0392
Varyans Analizi	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	8,612	3	2,871	0,112	0,953 Anlamsız
Gruplar İçi	12764,245	500	25,528		
Toplam Kareler	12772,857	503			

Tablo 6 incelendiğinde ailelerin gelir düzeylerinin farklılaşmasının öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını etkilemediğini göstermektedir. Ancak bu tabloda daha vahim olan ailelerin %50den fazlasının aylık 300 milyon ve altı gelir düzeyine sahip olmasıdır.

Sonuç ve Öneriler

Demokrasi bir değerler sistemidir. “Eşitlik ,hoşgörü, sorumluluk, haklara saygı ve tarafsızlık demokrasinin ortak karakteristiği olan değerler arasında yer almaktadır”¹⁵. Bu değerleri benimsemiş demokrat insanları yetiştirmek demokrasi eğitiminden geçer. Demokrasinin özü insana saygıdır. Demokrasi bireyin kendisine saygı ile başlayan ve insanlara saygıyla yücelen bir değerdir. Bunu başarmakta insan hakları öğretimi önemli bir yer tutar. Küçüradi insan hakları öğretiminde “sokratik metot”un kullanılmasından yanadır¹⁶. Çünkü bu metot sayesinde, öğretmen ve öğrenciler haklarının ne olduğunu, hangi hakları niçin ve nasıl kullanacaklarını kavramayı ,sorgulamayı,tartışmayı,temellendirmeyi başarmalarını sağlayacaklardır.

Demokrat insan düşüncelerini özgürce söyleyebilen ve başkalarının düşüncelerine de hoşgörüyle yaklaşan, ötekiyle kolay iletişime geçebilen ve işbirliğinde bulunabilen ,akıl, bilgi ve bilime değer veren, araştırmacı, sorgulayıcı eleştirel ve üretkendir. Demokratik bir topluma ulaşmak için demokrat insanlara gereksinim vardır. Bu konuda en önemli rol eğitim kurumlarına ve dolayısıyla öğretmenlere düşmektedir.

Bu araştırmamızda, öğretmen adaylarının cinsiyete, ailelerin gelir düzeyine, anne ve babalarının eğitim seviyesine göre demokratik tutumları arasında fark bulunamamıştır. Ancak, öğretmen adaylarının anabilim dallarına göre

demokratik tutumları arasında önemli farklar saptanmıştır. Özellikle ilköğretim matematik öğretmenliği ve felsefe grubu öğretmenliği öğrencilerinin diğer anabilim dallarında öğrenim gören öğrencilere göre demokratik tutum puanları daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca felsefe grubu öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin öğrenim sürecinde demokratik tutum puanlarının yükseldiği belirlenmiştir.

Öğretmen yetiştirme programlarında ki başarı demokratik bir topluma ulaşmanın yolunu açacaktır. Bunun için öğretmen yetiştiren fakültelerinin eğitim programları hazırlanırken ve öğretim elemanları faaliyetlerini yürütürken bu sorumluluğun bilincinde olunmalıdır. Öğretmenin demokrasi kültürüne sahip olması ve bunu mutlaka tutum ve davranışlarına yansıtarak sınıfta demokratik bir ortamı oluşturması gerekir. Demokrasi ancak yaşanılarak öğrenilir ve içselleştirilebilir.

Kaynakça

1. UNITED NATIONS. Basic Facts About The United Nations,United Nations Publication,New York-1992,s.133
2. RICHARDSON ,R.Learning in a World of Change: Methods and Approaches in the Classroom,UNESCO-1979,187-189¹
3. KINCAL,Remzi Y.. “ İlköğretim Öğretmenlerinin Davranışlarının Demokratiklik Düzeyi”,II. Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu(10-12 Mayıs),Çanakkale-2000,s.1-6.
4. UYSAL,Birkan. Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi,TODAİE,Ankara-1984
5. AKBABA,Sırrı. “Ana-Baba Tutumlarının Bazı Kişilik Özellikleri Üzerine Etkileri”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,Erzurum-1991,Cilt:1,Sayı:1,s.117-123
6. GÖZÜTOK,F.Dilek. Öğretmenlerin Demokratik Tutumları,TDV Yayınları,Ankara-1995
7. BÜYÜKARAGÖZ,S.Savaş.Orta Öğretimde Demokrasi Eğitimi,Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi,Konya-1989
8. DİLEKMEN,Mücahit. “Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”,Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi,Erzincan-2001,Cilt:3,Sayı:1
9. GÖZÜTOK,1995

10. BOLAY,S.Hayri. “Demokrasinin Felsefi Temelleri Üzerine”,Yeni Türkiye:Demokrasi Özel Sayısı,Sayı:17,(Eylül-Ekim 1997),s.18-19
11. DEWEY,John. Demokrasi ve Eğitim,Çev:M.Salih OTARAN,Başarı Yayıncılık A.Ş.,İstanbul-1996,s.84
12. ÇOTUKSÖKEN, Betül,Felsefe:Özne-Söylem,İnkılap Kitabevi,İstanbul-2002,s.103
13. KALE, Nesrin, “Demokratik Yaşama Ustalığını Kazandırmanın Yolu Demokratik Bir Eğitimden Geçer”,VII.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,Cilt:2,Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları,Konya-1998,s.674
14. LISTER,Ian. “Issues in Teaching and Learning About Human Rights”,General Education, Number:36,(Autumn 1982), s.11
15. BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri, “Demokrasi,Eğitim ve Türkiye” ,Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,Ankara-1990,Cilt:23,Sayı:2,s.588
16. KUÇURADİ, Ionna, “The Philosophical Teaching of Human Rights:Teaching Human Rights as Philosophy Courses”, Edit:Davin Evans and Ionna Kuçuradi,Teaching Philosophy on The Eve of The Twenty-First Century, International Federation of Philosophical Societies, Ankara-1998,s.225

İletişim Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Adnan ÖMERUSTAOĞLU
Atatürk Üniversitesi
Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
Felsefe Grubu Öğretmenliği